

Борщевська А.В.,

кандидат медичних наук, доцент кафедри психіатрії
та психотерапії ФПДО Львівського національного
медичного університету ім. Данила Галицького

angela_kb@ukr.net

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9353-4682>

СУЧАСНІ КОНТЕКСТИ ЗЛОВЖИВАННЯ ПАР У ПІДЛІТКІВ

Уважність, чуйність та
підтримка близьких – це
вакцина проти зловживання
психоактивними речовинами

Вступ. Вживання психоактивних речовин (ПАР) є поширеним та ендемічним серед підлітків. Багато молодих людей, які вживають алкоголь та інші ПАР, зазнають негативних наслідків для здоров'я та наносять шкоду суспільству. Підлітки зазвичай наражаються на різні ризики у своєму повсякденному житті, включаючи вживання ПАР. Однак вживання ПАР у юному віці не є синонімом узалежнення, а може також являти собою нормативну, розвиваючу поведінку, яка сприяє інтеграції з однолітками та збагаченню соціального чи індивідуального досвіду.

Мета роботи: дослідити актуальні виклики для сучасних підлітків в контексті зловживання ПАР.

Основний виклад матеріалу. Широкий спектр індивідуальних факторів ставить деяких підлітків у більший ризик вживання ПАР, а саме: генетика та навколишнє середовище, девіантна поведінка, вплив однолітків, темпераментні характеристики та психічне здоров'я.

Дослідники розробили низку теорій, щоб краще зрозуміти вживання ПАР та зловживання ними. Однією з цих теорій є теорія первинної соціалізації [4, с.1338].

Теорія первинної соціалізації (ТПС) – це версія теорії соціального навчання.

Автори вказують на те, що ймовірність девіації, в тому числі вживання ПАР, зростає коли відбувається розрив первинних джерел соціалізації (наприклад, батьки або школа), що сприяє встановленню міцних зв'язків з девіантними однолітками або однолітками, які вживають ПАР. Іншими словами, погані стосунки з батьками або проблемні шкільні зв'язки підвищують ймовірність девіантної або злочинної поведінки через порушення передачі просоціальних норм, що утримують людину від такої поведінки. Крім того, міцніші зв'язки з девіантними

однолітками або однолітками, які вживають ПАР, створюють середовище, сприятливе для обміну девіантними нормами, що дозволяє ї, можливо, посилює девіантну поведінку, включаючи вживання ПАР.

Автори теорії стверджували: . . патерн, який виникає в підлітковому віці і є предиктором делінквентності, передбачає розрив зв'язків між підлітком і сім'єю та/або підлітком і школою. Часто, в такому випадку, все ще існують міцні зв'язки з групами однолітків. Це означає, що зв'язки з основними джерелами просоціальних норм є слабкими, а зв'язки з однолітками є сильними і стають основним джерелом соціалізації з більшою ймовірністю передачі девіантних норм. Коли цей патерн виникає, кластери однолітків, ймовірно, складатимуться з молоді, яка ділиться проблемами та має високий потенціал девіантності. Девіантні норми потім засвоюються в контексті цих кластерів однолітків.

Одна з топових проблем ментального здоров'я сучасних підлітків підвищений рівень тривоги, в т.ч. і соціальної. Огляд [2] досліджує зв'язок між тривожністю та вживанням канабісу. Зокрема, серед тривожних розладів соціальна тривожність може бути позитивно пов'язана з проблемами, пов'язаними з каннабісом.

Канабіс – є одним із найпоширеніших наркотиків серед 15-16-річних школярів, з середнім показником попереднього вживання впродовж життя на рівні 30% в Європі (EMCDDA, 2012) та 35% у Сполучених Штатах (NIDA, 2014).

З огляду на те, що вживання ПАР є явищем розвитку, пов'язані з канабісом розлади зустрічаються рідше. Близько 4,3% підлітків відповідають критеріям залежності від канабісу. Молоді люди частіше, ніж дорослі відчувають негативні психосоціальні наслідки або проблеми пов'язані з вживанням канабісу, в тому числі кидають школу. Однак більшість підлітків, які вживають канабіс у шкільні роки, не кидають навчання, що робить цю специфічну групу населення корисною у спробі зрозуміти предиктори подальшого шляху споживання.

Частина сучасних досліджень загалом сходяться на думці, що соціальна тривожність збільшує ризик виникнення проблем, пов'язаних з канабісом, у споживачів. Проте є статті, які вказують на те, що соціальна тривожність захищає підлітків від початку вживання канабісу. Разом з тим, якщо соціально тривожні підлітки все ж таки вживають канабіс, то вони з більшою ймовірністю матимуть проблеми, пов'язані з канабісом, або залежність від нього у дорослому віці.

Чотири компоненти соціальної тривожності (тривожність у ситуаціях соціальної взаємодії, тривожність у ситуаціях виконання, уникнення в ситуаціях соціальної взаємодії, та уникнення в ситуаціях виконання) мали значущий негативний вплив на вживання канабісу впродовж життя. Уникнення ситуацій соціальної взаємодії дійсно запобігало вживанню канабісу, ймовірно, через недоступність речовини. Оскільки вживання канабісу – це груповий процес, уникнення

ситуацій, в яких підлітки можуть вступати в контакт з наркозалежними, може бути превентивною стратегією. Коротко кажучи, якщо підлітки відносно сильно страждають від симптомів соціальної тривоги («відносно» через їхню заангажованість у добре відрегульовану шкільну кар'єру), то вони або уникають соціальних ситуацій, а отже, зменшують свій ризик вживання канабісу. Або, якщо вони цього не роблять, їхні емоції змушують їх боятися негативного впливу вживання на їхню поведінку, і тому вони не ризикують наражати себе на негативний осуд з боку оточуючих.

Вказане дослідження висвітлює новий погляд на соціальну тривожність підлітків, а саме як захисний фактор від вживання канабісу протягом життя. Було навіть виявлено, що підлітки, які пробували наркотики, зокрема канабіс, були краще адаптовані в особистому та соціальному плані, ніж ті, хто утримувався від вживання та часті споживачі.

В майбутньому, деякі дослідження можуть бути проведені щодо захисного ефекту певних психопатологічних симптомів, що нагадують нам про залучення двох основних процесів у підлітковому віці: тривоги, яка, незважаючи на свої негативні конотації, є важливим почуття, яке може завадити тривожним людям йти на ризик; та соціалізації, яка, незважаючи на свою нормативну цінність, є фактором ризику вживання психоактивних речовин.

Вживання тютюну є основною причиною смертності, якій можна запобігти, і поширеність тютюнопаління зростає через маркетингові ініціативи тютюнової промисловості. Залежність від тютюну часто виникає в підлітковому віці. Кальян, інша форма тютюну, нещодавно набув популярності в усьому світі, особливо серед підлітків та серед молоді. За оцінками, 100 мільйонів людей у світі курять кальян щодня, а поширеність куріння кальяну в країнах Близького Сходу коливається від 6 до 34% серед підлітків. У Туреччині вживання кальяну серед старшокласників становить 11,7% серед хлопців та 6% серед дівчат [3]. Незважаючи на зростаючу поширеність, негативний вплив кальяну на здоров'я молоді залишається недостатньо вивченим і усвідомленим.

Привабливість кальяну для підлітків зумовлена такими факторами, як різноманітні смаки, вища соціальна прийнятність, зниження соціальної стигми порівняно з курінням сигарет, легка доступність та хибні уявлення щодо ризиків для здоров'я та потенціалу звикання до вейпінгу. Деякі підлітки помилково вважають що ароматизований тютюн нешкідливий, що фільтрація води усуває токсини, і що кальян не містить або містить менше тютюну чи нікотину.

Крім того, вживання кальяну може слугувати воротами до куріння сигарет і збільшує ризик рецидиву серед колишніх курців серед колишніх курців. Незважаючи на те, що в Туреччині впроваджено правові заходи, спрямовані на обмеження вживання кальяну серед дітей та підлітків, дотримання цих норм є недостатнім, що викликає занепокоєння.

Існує поширена думка, що кальян має менший потенціал звикання, ніж сигарети і ця помилкова думка впливає з уявлення про те, що кальян містить менше нікотину. Однак дослідження показують, що рівень нікотину в сироватці крові значно вищий після сеансу кальяну порівняно з курінням сигарет.

Все ще існує потреба в інформуванні підлітків і про потенціал залежності від кальяну. Важливим висновком дослідження є зворотний зв'язок між сприйняттям підлітками адиктивності кальяну та його соціальною прийнятністю. Це означає, що підлітки, які сприймають кальян як менш узаалежнюючий, більш схильні вважати його вживання прийнятним у соціальному середовищі, навіть якщо вони не курять.

Було виявлено, що вік позитивно впливає на прийнятність кальяну. Зі збільшенням віку на одну одиницю зростання прийнятності збільшується в 1,6 разів [1]. Рання підліткова вікова група більш схильна сприймати кальян як соціально неприйнятний. Більшість підлітків, які вважають кальян соціально прийнятним, знають, що інфекційні захворювання можуть передаватися через спільне використання кальяну. Ці підлітки можуть вважати, що ризики можна зменшити, вживши таких заходів, як зміна мундштука. Некурящі, які вважають куріння шкідливим для здоров'я, а також менший вплив тютюнового диму в навколишньому середовищі, були іншими факторами, які робили кальян більш соціально неприйнятним.

Підлітки з більш високим рівнем сприйняття залежності як соціально неприйнятною, можуть бути більш схильні уникати куріння кальяну.

Отже, інтервенції мають бути спрямовані не лише на інформування про ризики для здоров'я, але й сприяти зміні ставлення та поведінки підлітків щодо вживання тютюну, починаючи з раннього підліткового віку.

Новим висновком цього дослідження є значний вплив вчителів, а також сім'ї та однолітків, на поширеність куріння кальяну серед підлітків та їхнє позитивне ставлення до кальяну. Збільшення віку, особисте та/або куріння сигарет батька, куріння кальяну вчителем та вживання сигарет і кальяну друзями були пов'язані з частішим вживанням кальяну. Підлітки, які не вважали, що кальян викликає залежність як такий, мали значно вищий відсоток тих, хто сприймав кальян як соціально прийнятний. Було виявлено, що вік має 1,68- кратний вплив на соціальну прийнятність кальяну, тоді як наявність вчителя, який курить, збільшувала цей показник у 2,05 рази, і в 10,14 разів після того, як респондент спробував кальян хоча б раз.

Вживання електронних сигарет стало найпоширенішим способом споживання нікотину серед молоді в Сполучених Штатах, що має глибокі наслідки для громадського здоров'я [5]. Численні дослідження висвітлили тривожні кореляції між вживанням електронних сигарет і різними шкідливими для здоров'я формами поведінки серед підлітків, включаючи підвищений ризик залучення до інших видів поведінки, пов'язаних із вживанням ПАР, таких як куріння

звичайних сигарет, вживання алкоголю та марихуани. Більше того, вживання електронних сигарет пов'язане з такими проблемами психічного здоров'я, як тривога та депресія а також підвищеною імпульсивністю та ризикованою поведінкою. Фізично вдихання аерозолів електронних сигарет може призвести до респіраторних симптомів, таких як кашель і хрипи, а також до посилення шкідливого вживання алкоголю.

Розуміння складного взаємозв'язку між цими факторами ризику та вживанням електронних сигарет має вирішальне значення для пом'якшення ескалації кризи громадського здоров'я, спричиненої цим явищем.

Американці азійського походження становлять приблизно 5,6% населення США, проте їхня поведінка щодо здоров'я залишається відносно невивченою в дослідницькому ландшафті. У 2020р. було проведено системне дослідження, яке виявило експоненціальне зростання на 9,8% поточного рівня вживання електронних сигарет серед американських підлітків. Серед азійської молоді середнього шкільного віку 2,6% повідомили, що вживали електронні сигарети протягом життя, а 0,6% визнали, що вживали їх протягом останніх 30 днів [6]. Слід зазначити, що поширеність вживання електронних сигарет серед азійської молоді старшого шкільного віку була значно вищою: 19,1% повідомили про вживання протягом життя, а 8,5% - про вживання впродовж останніх 30 днів.

Цей залежний від віку градієнт вживання електронних сигарет підкреслює нагальність розуміння того, як вік та пов'язані з ним фактори ризику та захисту формують поведінку щодо вживання електронних сигарет серед молоді.

Результати цього дослідження висвітлюють значні зв'язки між вживанням електронних сигарет та психосоціальними факторами. Зокрема, погані батьківські чинники, проблеми, пов'язані зі школою, недостатня участь у просоціальних заходах, а також залучення до ризикованої поведінки виявилися надійними предикторами вживання електронних сигарет серед цієї групи населення.

Крім того, результати дослідження підкреслюють впливову роль мереж однолітків у формуванні поведінки щодо вживання електронних сигарет серед американських підлітків азійського походження. Наявність або відсутність підтримки з боку мереж однолітків має значний вплив на вживання електронних сигарет у школі, що узгоджується з результатами попередніх досліджень, які підкреслили вплив однолітків на поведінку щодо вживання психоактивних речовин. Це підкреслює необхідність комплексних профілактичних стратегій, що враховують соціальні контексти, в яких відбувається вживання електронних сигарет.

Висновки. Враховуючи, що підлітки найбільш ранима, чутлива і найбільш чесна група «дорослого» суспільства, вони є його дзеркалом і потенційним дороговказом. Дайджест деяких крайніх світових досліджень саме демонструє як підлітки «вловлюють», зокрема, актуальні

тенденції адиктології. Отже, наші діти очікують від нас, дорослих, мудрих, системних, послідовних стратегій у предикції та вирішенні проблематики uzалежнення від ПАР.

«Порада підліткам: кайфуйте від спорту, а не від наркотиків. Якщо ж у вашому районі немає баскетбольного майданчика – біс із вами, коліться, нюхайте і куріть» – George Denis Patrick Carlin, американський комік, актор, письменник, лауреат декількох нагород.

Література

1. Ayşe Yolcu Ağaç, Duygu Ayhan Başer, Melis Pehlivantürk-Kızıllan & Nuray Kanbur (16 Jul 2024): The perceptions of harmfulness. Addictiveness and social acceptance of hookah smoking among adolescents in Turkey, Journal of Substance Use
<https://doi.org/10.1080/14659891.2024.2378750>
2. Emilie Schmits & Etienne Quertemont (2018) Components of social anxiety prevent cannabis use in adolescents, Journal of Substance Use, 23:4, 441-450
3. Goktalay та ін., 2020 Jason Nicholson, George E. Higgins, Sifat Rahman, Frederick A. Williams & Catherine D. Marcum (29 Apr 2024): Adolescent nonmedical use of prescription pain relievers: an examination of primary socialization theory, Journal of Substance Use
<https://doi.org/10.1080/14659891.2024.2347387>
4. Oetting, E. R., Deffenbacher, J. L., & Donnermeyer, J. F. (1998). Primary socialization theory: The role played by personal traits in the etiology of drug use and deviance: II. Substance Use & Misuse, 33(6), 1337– 1366. <https://doi.org/10.3109/10826089809062220>
5. Rebecca A. Vidourek, Kruti S. Chaliawala & Keith A. King (02 Jul 2024): Individual, parent, and school factors associated with e-cigarette use among Asian adolescents, Journal of Substance Use, <https://doi.org/10.1080/14659891.2024.2374790>
6. Wilhelm, A. K., Hammett, P., Fu, S. S., Eisenberg, M. E., Pratt, R. J., & Allen, M. L. (2023). Asian American adolescent e-cigarette use and associated protective factors: Heterogeneity in a statewide sample. Addictive Behaviors, 145.
<https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2023.107761>